Narracje o Zagładzie

Numer 1

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2015

Rada Naukowa

Przewodniczący: Marian Kisiel (Uniwersytet Śląski)

Członkowie: Ewa Domańska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza), Adam Dziadek (Uniwersytet Śląski), Michał Głowiński (IBL PAN), Ewa Graczyk (Uniwersytet Gdański), Krzysztof Kłosiński (Uniwersytet Śląski), Katarzyna Kuczyńska-Koschany (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza), Jacek Leociak (IBL PAN), Fabio Levi (Università degli Studi di Torino; Centro Internazionale di Studi Primo Levi), Jerzy Madejski (Uniwersytet Szczeciński), Piotr Mitzner (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), Arkadiusz Morawiec (Uniwersytet Łódzki), Leonard Neuger (Uniwersytet Sztokholmski), Eugenia Prokop-Janiec (Uniwersytet Jagielloński), Paweł Rodak (Uniwersytet Warszawski), Dawn M. Skorczewski (Brandeis University)

Redakcja

Marta Tomczok (redaktor naczelna), Ewa Bartos (sekretarz redakcji)

Członkowie redakcji: Bartosz Dąbrowski (Uniwersytet Gdański), Piotr Krupiński (Uniwersytet Szczeciński), Maciej Tramer (Uniwersytet Śląski), Piotr Weiser (Uniwersytet Jagielloński), Paweł Wolski (Uniwersytet Szczeciński)

Adres Redakcji

pl. Sejmu Śląskiego 1
40-032 Katowice (pokój 421)
e-mail: martacuber@interia.pl

Publikacja współfinansowana
przez Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny w Polsce

Stowarzyszenie Żydowski Instytut Historyczny w Polsce

Publikacja jest dostępna w wersji internetowej:

Baza Czasopism Humanistycznych i Społecznych
www.bazhum.pl

Central and Eastern European Online Library
www.ceeol.com

Spis treści

Narracje o Zagładzie. Otwarcie (*Paweł Wolski*) / 7

Kanon Zagłady

„Nie spieszy mi się domykać kanon". Rozmowa z Profesorem Davidem G. Roskiesem, współautorem książki *Holocaust Literature. A History and Guide* / 15

Bartosz Dąbrowski
Zagłada, postmodernizm, kanon i literatura popularna / 31

Kinga Piotrowiak-Junkiert
Literatura węgierska wobec Zagłady. Wokół kanonu / 46

Paweł Wolski
Zawsze fragment. O polskim literaturoznawstwie i jego kanonie (Zagłady) / 62

Marta Tomczok
„Opowiadanie jest stałym bytu cieniem". Kilka uwag o kanonie Zagłady w literaturze najnowszej / 75

Małgorzata Wójcik-Dudek
Konieczność śladu. Kanony literatury dla dzieci i młodzieży / 96

Przekłady

Sołomon Bart
Listy i wiersze (tłumaczenie: *Piotr Fast*, *Marian Kisiel*) / 119

Eugen Kogon
Dzień w obozie koncentracyjnym (fragmenty *Państwa SS*) (tłumaczenie *Magdalena Sacha*) / 129

Rozmowa numeru

„Pisanie jest ze swej natury niemoralne". O narracji i Zagładzie z Michałem Głowińskim rozmawiają Marta Tomczok i Paweł Wolski / 141

Artykuły i rozprawy

Agnieszka Kłos
Ogród życia i ogród śmierci – dwie egzystencje w obozie. Eden kontra Auschwitz / 163

Anita Jarzyna, Katarzyna Kuczyńska-Koschany
„Poeta każdy to z żółtą łatą na sercu Żyd". Dwa głosy o Baczyńskim Woroszylskiego / 189

Sylwia Chutnik
Postpamiętanie, postciało. O działaniach artystycznych Patrycji Dołowy na terenie byłego getta warszawskiego / 200

Elżbieta Dutka
„Biografie składają się również z zapętleń". Nieopowiedziane życie Ireny Gelblum / 212

Katarzyna Mąka-Malatyńska
Opowiedzieć niewidzialne. Próba analizy filmu *Ida* Pawła Pawlikowskiego / 225

Gaweł Janik
Karzeł, żaba i obcy, czyli surrealistyczna opowieść o Holokauście / 247

Recenzje i omówienia

Wojciech Browarny
Rozmowa z (nie)obecnym. *Niepokoje. Twórczość Tadeusza Różewicza wobec Zagłady*. Red. Piotr Krupiński. Warszawa, Żydowski Instytut Historyczny, 2014, ss. 248 / 273

Paweł Wolski
Trzy książki w jednym tomie: historia, analiza i antologia życia kulturalnego w Buchenwaldzie. Magdalena Izabela Sacha: *„Gdyście w obóz przybyć już raczyli…". Obraz kultury lagrowej w świadectwach więźniów Buchenwaldu 1937–1945*. Bydgoszcz–Gdańsk, Wydawnictwo Instytut Pamięci Narodowej, 2014, ss. 508 + 8 s. wkł. zdj. / 279

Bartłomiej Krupa
W sidłach teorii. Aleksandra Ubertowska: *Holokaust. Auto (tanato) grafie*. Warszawa, Instytut Badań Literackich PAN Wydawnictwo, 2014, ss. 367 / 284

Paweł Wolski
Kobiety i Zagłada: nowa stara dyscyplina. *Women and the Holocaust: New Perspectives and Challenges*. Eds. Andrea Peto, Louise Hecht, Karolina Krasuska. Warszawa, Instytut Badań Literackich PAN Wydawnictwo, 2015, pp. 268 / 294

Ewa Graczyk
Ziarnko do ziarnka? Agnieszka Kłos: *Gry w Birkenau*. Wrocław, Fundacja na Rzecz Kultury i Edukacji im. Tymoteusza Karpowicza, 2015, ss. 303 / 298

Piotr Krupiński
Rudy warkocz. Martin Pollack: *Skażone krajobrazy*. Przeł. Karolina Niedenthal. Wołowiec, Wydawnictwo Czarne, 2014, ss. 112 / 304

Sylwia Karolak
Świat z deficytem czarów. Sylwia Chutnik: *W krainie czarów*. Kraków, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 2014, ss. 257 / 309

Monika Żółkoś
Gry w Holokaust. Yann Martel: *Beatrycze i Wergili*. Przeł. Andrzej Szulc. Warszawa, Wydawnictwo Albatros A. Kuryłowicz, 2010, ss. 240 / 319

Marta Tomczok
„Płacz genów". Magdalena Grzebałkowska: *1945. Wojna i pokój*. Warszawa, Biblioteka Gazety Wyborczej, 2015, ss. 413. Anna Janko: *Mała zagłada*. Kraków, Wydawnictwo Literackie, 2015, ss. 259 / 324

Krzysztof Lichtblau
(Pop)Historie polskich emisariuszy. Komiksy. *Kurier z Warszawy*. Scen. Mariusz Urbanek i Mateusz Palka. Rys. Bartłomiej Stefanowicz. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2014, ss. 79. *Jan Karski. Człowiek, który odkrył Holokaust*. Scen. Marco Rizzo. Rys. Lelio Bonaccorso. Przeł. Adriana Hołub. Kraków, Wydawnictwo Alter, 2014, ss. 146 / 329

Paweł Wolski
Rekonstruowanie żydowskiego miasta. Nils Roemer: *German City, Jewish Memory. The Story of Worms*. Waltham, Brandeis University Press, 2010, pp. 316. Michael Meng: *Shattered Spaces. Encountering Jewish Ruins in Postwar Germany and Poland*. Cambridge, Harvard University Press, 2011, pp. 351 / 338

Noty o Autorach / 343

Narracje o Zagładzie
Otwarcie

„Powieść o Holokauście albo nie jest powieścią, albo nie jest o Holokauście"; „Pisanie poezji po Auschwitz to barbarzyństwo"; „Nie ma metafory Auschwitz, bo płomienie krematoriów nie były przenośnią" – te parafrazy najsłynniejszych wypowiedzi na temat przedstawialności Zagłady określają granice, w jakich porusza się bodaj każdy odbiorca tego typu opowieści. Nawet ten, który tak ustalone ramy postanawia przekroczyć albo nawet pokazać, że ich przekroczenie jest konieczne. Albo niemożliwe. Albo niepotrzebne, nieprzyzwoite, inspirujące, bezmyślne… Tak czy inaczej: narracje o Zagładzie bez wątpienia jakieś ramy mają – być może nawet wyrazistsze niż w przypadku tekstów innego typu. Jednym z ważnych elementów owego obramowania jest kategoria stosowności.

Ramy pojęcia „narracja" są o wiele mniej wyraziste. W czasach tylko najnowszych – XIX, XX, XXI wieku – narracja jako podstawa ludzkiej autoidentyfikacji bywała czasem raczej historyczna niż literacka, a czasem literacka właśnie dlatego, że fikcyjna – a wcześniej jeszcze fikcyjna dlatego, że historyczna; czasem bywała opowieścią o bardzo precyzyjnie określonej strukturze (ze skończoną liczbą elementów – np. nie mniej ani nie więcej niż 31), która do tego pozwalała ująć w ramy nie tylko bajki magiczne i mity, opowieści kryminalne i filmy sensacyjne, ale także struktury małych wspólnot, wielkich społeczeństw, miast, wsi i osiedli od Europy po Triobrandy i dalej. Bywała też jednak – odwrotnie – obszarem fikcjonalno-filozoficznych opowieści (pozornie) nieskrępowanych ograniczeniami gatunkowymi lub konwencjonalnymi. Mimo tych oscylacji stosowność bodaj nigdy nie stanowiła dla narracji twardej ramy, nieprzekraczalnej granicy, a najwyżej wartościujący punkt odniesienia.

Czy zatem zderzenie terminów reprezentujących tak odmienne żywioły w tytule prezentowanego Państwu pierwszego numeru pisma „Narracje o Zagładzie" nie jest konfrontacją dwóch aż do niepogodzenia odmiennych figur egzegezy

tekstu? Wielu komentatorów reprezentujących środowisko badaczy Zagłady byłoby być może skłonnych tak twierdzić (fundamentalne dla tej dziedziny *Nazistowskie ludobójstwo: akt i idea* Berela Langa opiera się na tezie, że teksty Zagłady należy czytać w sposób absolutnie niezapośredniczony pryzmatem teoretycznoliterackim). A jednak mimo to kulturoznawczo-literaturoznawcza kategoria narracji zdaje się coraz bliższa także tym komentatorom, którzy w binarnym (a więc z konieczności uproszczonym i poniekąd sztucznym) rozróżnieniu na „etyków" (tj. uznających kryterium stosowności za nadrzędne w przypadku narracji o Zagładzie) i „estetyków" (a zatem nieuznających kryterium etycznego za obowiązujące bardziej niż w jakimkolwiek innym typie pisarstwa) odnaleźliby się raczej pośród tych pierwszych niż drugich. Na przykład Alvin H. Rosenfeld w *Podwójnej śmierci. Rozważaniach o literaturze Holocaustu*[1] (tj. jeszcze w roku 1980) twierdził, że „pisarstwo, któremu poświęcona jest niniejsza praca nie domaga się w pierwszej kolejności oceny pod względem estetycznym"[2], odżegnując się dalej od powszechnie stosowanych narzędzi i kategorii literaturoznawczych – w tym teorii narracji (np. „Literatura Holocaustu jest sama w sobie niemal zbyt mocna i żadne krytycznoliterackie[3] zabiegi nie są potrzebne, by jej siła stała się wyraźna"[4]). Ale już w roku 2011 stanowisko tego samego badacza jest już nieco mniej zasadnicze. W *Kresie Holokaustu* Rosenfeld pisze: „Nacisk na narrację – na samo opowiadanie w takim samym stopniu, jak na przedmiot opowieści – jest tutaj zamierzony, ponieważ tylko przez jej uznanie możemy w ogóle mieć nadzieję na zrozumienie tego, w jaki sposób przeszłość dotyczy większości z nas"[5].

Złagodzenie stanowiska i rehabilitacja kategorii narratologicznych w opisie tekstów Zagłady nie jest w przypadku Rosenfelda wynikiem uznania tego czy innego narzędzia poznawczego za przygodnie stosowne, ale efektem zasadniczego przesunięcia na płaszczyźnie immanencji tych tekstów (i doświadczenia, które sygnują). *Kres Holokaustu* jest książką, która powstała w reakcji na biologiczną nieuchronność odchodzenia świadków stanowiących cielesny łącznik doświadczenia z jego reprezentacją – oraz, tym samym, choćby symboliczny

[1] A.H. Rosenfeld: *Podwójna śmierć. Rozważania o literaturze Holocaustu*. Przeł. B. Krawcowicz. Warszawa 2003 (pierwodruk: A.H. Rosenfeld: *A Double Dying: Reflections on Holocaust Literature*. Bloomington 1980).

[2] Tamże, s. 22.

[3] „*Literary criticism*" w anglojęzycznej terminologii jest odpowiednikiem raczej polskojęzycznej „teorii literackiej", tj. szkół egzegezy tekstów kultury, niż „krytyki literackiej", czyli praktyki ich wartościowania. Dowód na to, że chodzi tu właśnie o takie rozumienie pojęcia „*literary criticism*", spoczywa w dalszej części tekstu, w którym czytamy, że autor ma na myśli odczytania „freudowskie, marksistowskie, formalistyczne, strukturalistyczne czy lingwistyczne" (tamże, s. 19).

[4] Tamże.

[5] A.H. Rosenfeld: *Kres Holokaustu*. Przeł. R. Czekalska, A. Kuczkiewicz-Fraś. Kraków 2013, s. 11.

gwarant ram stosowności. Pozbawienie narracji o Zagładzie tego gwarantu wywołuje niepokój, który redaktorzy książki *After Representation? The Holocaust, Literature, and Culture*[6] diagnozują jako wynikłe właśnie z tego faktu powszechne i ostateczne zerwanie z iluzją modernistycznej ciągłości. Wkrótce więc auratywna jakość ciała świadka będzie musiała zostać całkowicie przeniesiona na świadectwo (jako tekst kultury) – a do tego świadectwo w bardzo szerokim rozumieniu, bo nie tylko już komponowane przez świadków, a nawet nie tylko przez ich dosłownie rozumianych potomków. Tym samym przesunięcie w stronę narracji jest zatem gestem ze wszech miar zgodnym z wyznacznikiem stosowności, jaki sygnują przywołane na wstępie parafrazy, w tym szczególnie *dictum* Alvina H. Rosenfelda: „Nie ma metafory Auschwitz. Dlaczego? Ponieważ płomienie były prawdziwymi płomieniami, popiół tylko popiołem a dym zawsze tylko dymem"[7], w myśl którego to rzeczywistość doświadczona warunkuje jej przedstawienie, nie zaś przedstawienie określa ramy pojmowania rzeczywistości. Odchodzenie świadków jest właśnie tym doświadczeniem, które sprawia, że jedynym symbolicznym gwarantem stosowności opisu Zagłady pozostaje narracja – i to na nią przenieść trzeba odpowiedzialność za etyczną formę. Albo, by ująć tę rzecz w nieco innych kategoriach: narracja transcenduje rzeczywistość, zachowując jednak i uwzględniając ślad tej transcendencji jako ramy jej istnienia.

W efekcie przekładalność tego stanowiska na, zdawałoby się, obce sobie języki („etyzujący" i „estetyzujący") dowodzi, że opozycja między nimi rysuje się przede wszystkim na poziomie deklaratywnym i światopoglądowym, metodologicznie zaś ich wspólnota jest znacznie mniej kontrowersyjna. Nie znaczy to przy tym, że narracje o Zagładzie należy zrównywać z opowieściami wszelkiego innego rodzaju. Posiadają one bowiem przynajmniej jedną (ale niejedyną!) cechę odmienną od innych: głębokie p r z e k o n a n i e, że ich przedmiotem jest doświadczenie wyjątkowe. Narracje o Zagładzie muszą bowiem radzić sobie z inną zasadniczą trudnością ontologiczną: uniwersum koncentracyjne wytwarzało świat, w którym ślad transcendencji gubił swój deiktyczny wektor – doświadczenie nie było już jedynie obiektem opisu, bo to (mityczna) opowieść stawała się samym doświadczeniem. Nachman Blumental opisuje, jak „[Komendant Auschwitz – P.W.] dał rozkaz rymarzom, żeby sporządzili dla obydwóch *Brandmeistrów* [palaczy zwłok w piecach krematoryjnych – P.W.] czapeczki z rogami, tak jak dla prawdziwych diabłów. Od tego dnia kroczą oni we dwójkę na czele brygady, jak symbol"[8]. W obliczu doświadczenia Holokaustu narracyjne figury (piekło, diabły, „dantejskie sceny") stanowiły często raczej granice funkcjonowa-

[6] R.C. Spargo, R.M. Ehrenreich: *After Representation? The Holocaust, Literature, and Culture*. New Brunswick 2010.

[7] A.H. Rosenfeld: *Podwójna śmierć*..., s. 5.

[8] Za: J. Tokarska-Bakir: *„Słowa niewinne". Czytając Nachmana Blumentala*. „Teksty Drugie" 2005, nr 1–2, s. 232.

nia niż pojmowania rzeczywistości. Przekonanie, że narracje te muszą stanowić porządek odmienny od jakiegokolwiek innego, wynika zatem właśnie z takiego nieprawdopodobnego układu referencji, czy może raczej – nieustannego gubienia się referencji, ciągłej i wywołującej wrażenie odrealnienia oscylacji referenta. Sam jednak sposób pojmowania zjawiska doświadczenia i jego narratywizacji opiera się na mechanizmie opisanym między innymi przez poetykę kultury.

To na tak rozumianej odrębności – będącej w istocie wspólnotą – opiera się to, co rozumiemy przez „narracje o Zagładzie", pojmowane jako odrębna, ale w swojej wspólnotowości fundamentalna i nieodzowna dla funkcjonowania całości część współczesnych tekstów kultury. W kolejnych wydaniach pisma pragniemy więc przyglądać się tym narracjom z takiej właśnie perspektywy, tzn. kładąc nacisk na relacje szeroko rozumianych badań nad Zagładą jako autonomicznego obszaru naukowego z innymi nurtami nauki, w tym szczególnie aktualnymi zagadnieniami humanistycznymi. Te ostatnie bowiem, co pokazuje opisany tu wcześniej gest otwierania się badań nad Holokaustem na zagadnienia narratologiczne oraz nowohumanistyczne (*LGTB studies*, *women studies*, *animal studies*, badania nad sprawczością przedmiotów itd.; będą one przedmiotem rozważań w kolejnych numerach pisma), w toku coraz wyraźniejszej autonomizacji coraz bardziej zbliżają się do dziedzin okolicznych, obdarzając (być może między innymi z powodu opisanej pokrótce biologicznej konieczności) coraz większym zaufaniem metodologiczne narzędzia ukazujące nieodczytane dotąd aspekty zagładowych narracji.

Granicząca z hermetycznością, z jednej strony, autonomia i, z drugiej, wyraźnie zauważalne otwarcie na inne dyskursy to jednocześnie cechy, które charakteryzują jedno z, być może, najistotniejszych zagadnień badań nad tekstami Zagłady: kanon. Kanon bowiem, jak wiadomo z klasycznych definicji, opiera się na paradoksie hermetycznego zamknięcia (bo granice kanonu/kanonów, aby ten mógł/te mogły funkcjonować, powinny być wyraźne i dobitnie zarysowywać jego/ich różnicę wobec innych kanonów lub zjawisk niekanonicznych), ściśle łączącego się z jego potencjalnie nieograniczonym otwarciem (bo kanon odradza się i redefiniuje nie tylko poprzez wchodzenie doń nowych tekstów kultury, ale także przez włączanie tych, które uprzednio do niego nie należały). Kanon Zagłady wyostrza jednak – znów! – okoliczności, które są udziałem każdego innego obszaru twórczości. Jego otwartość jest bowiem niemal absolutna: pod egidą etycznej odpowiedzialności każde świadectwo doświadczenia Holokaustu, każda wzmianka o ofiarach, każda dyskusja o uczestnikach okazują się dla tej debaty istotne, niezależnie od wartości estetycznych, od nośnika i od języka, w którym zostały przekazane. Jest to jednak jednocześnie kanon pod pewnymi względami niemal absolutnie zamknięty, ponieważ na przykład nigdy nie wejdą do niego teksty negacjonistyczne. Jeśli więc w odniesieniu do kanonu w ogóle można usłyszeć dziś zdania takie jak to, którym swój apel o powrót twardych jego (aksjologicznych i metodologicznych) granic kończy Jakub Lichański: „Nie

ma sensu mówić o kanonie literackim, gdy nie ma jednoznacznie określonej hierarchii wartości"[9], to w przypadku kanonu tekstów Zagłady zyskują one status apriorycznych wyznaczników (stosowności) gatunku. Warto więc jednak o nim mówić, mając na uwadze fakt, że podstawowa wartość, którą gotowi jesteśmy przyjąć dla zagładowych tekstów kultury – tj. rozmaicie nazywana etyczna wrażliwość – jest kategorią kontyngentną i że sposób jej funkcjonowania przechodzi zauważalne ewolucje (czego przykładem opisany przed chwilą przypadek Alvina H. Rosenfelda). I to właśnie tym ewolucjom oraz ich współczesnemu efektowi poświęcamy pierwszy, niejako programowy numer „Narracji o Zagładzie".

Na koniec niniejszego wstępu do prezentowanego Państwu pierwszego numeru naszego pisma należałoby poruszyć pewien poboczny problem, stanowiący niemal topiczny już element wszelkich wstępnych rozważań dotyczących Holokaustu – problem nazwy zjawiska, a tym samym obszaru tekstów kultury, o którym chcemy na jego łamach dyskutować. Praktyka badań nad Zagładą podpowiada bowiem, że równie uprawnione byłyby następujące (i zapewne przeliczne inne) wersje: narracja zagładowa, holokaustowa, Zagłady, Holokaustu, o Zagładzie lub o Holokauście. Jest to przy tym problem co najmniej dwojaki. Po pierwsze, wybór terminu „Zagłada", a tym samym rezygnacja z upowszechnionych w debacie określeń, takich jak: Shoah, Holokaust, Khurban i innych, jest zagadnieniem, które domaga się osobnego omówienia (a którego z pewnością doczeka się w kolejnych numerach pisma; jeden z nich, poświęcony topizacji Zagłady, poruszy między innymi sprawę upowszechniania się pewnych nazw tego zdarzenia kosztem innych). Tymczasem warto nadmienić jedynie, że wybór polskojęzycznego określenia nie jest przypadkowy, ale jednocześnie wcale nie sygnalizuje zamiaru zamknięcia się tylko na polskie narracje. Nie oznacza też, że nie będą nas interesować traumatyczne i graniczne doświadczenia, których specyfika odzwierciedla się w osobnym nazewnictwie (np. Porajmos, męczeństwo księży itd.). W niniejszym numerze pisma to zagadnienie nie stanowi co prawda tematu osobnych rozważań, pewne jego wątki wynikają jednak z poszczególnych artykułów, budujących obraz kanonu tekstów Zagłady i jego funkcjonowania na różnych dyskursywnych płaszczyznach. Problemem drugim, z poprzednim ściśle związanym, jest niepozorne „o" stojące pomiędzy i tak już kłopotliwymi terminami: „narracja" i „Zagłada". Czy „narracje Zagłady" są tym samym, co „narracje o Zagładzie"? Czy na przykład *Badenheim 1939* Aharona Appelfelda, książka, w której Zagłada jest niestematyzowana, jest opowieścią „o" Zagładzie, czy też tekstem implikującym Zagładę, a więc – narracją (kogo? czego?) Zagłady (tym bardziej że przecież związek przynależności jest uprawniony przez osobiste doświadczenie autora)? Czy *Reisepass*, powieść Brunona Franka z roku 1937, mówiąca o emigracji i wyalienowaniu człowieka odmiennej

[9] J.Z. Lichański: *Precz z kanonami. Tekst świadomie polemiczny.* W: *Europejski kanon literacki*. Red. E. Wichrowska. Warszawa 2012, s. 67.

„rasy", może być opowieścią „o" Zagładzie, skoro w tekście nie ma wzmianki o Holokauście, pogromach itd.; albo czy może być opowieścią (kogo? czego?) Zagłady, skoro powstawała na długo przed konferencją w Wannsee, a nawet przed wojną? Na tak postawione pytania odpowiadać trzeba nie w słowie wstępnym, ale w przestrzeni osobnego wydania pisma (planowany numer poświęcony gatunkom holokaustowej narracji z pewnością poruszy kilka kluczowych kwestii związanych z holokaustową genologią), tymczasem zaledwie sygnalizujemy motywację tego wyboru. Otóż rozdzielenie obu pojęć niepozornym przyimkiem „o" otwiera, naszym zdaniem, możliwość objęcia ramami tego typu pisarstwa także takich tekstów, które nie są narracjami (z) Zagłady, tj. które nie powstały jako bezpośrednia odpowiedź na to doświadczenie w postaci dzienników, pamiętników, zapisków, ustnych opowieści ocalałych, obrazów malowanych w obozach itd. Żywo będzie nas bowiem interesować to, jak narracje te funkcjonują współcześnie i jaki obraz doświadczenia budują retroaktywnie.

Fonetyczną jakość przyimka, którym zdecydowaliśmy się połączyć tytułowe, ważne dla współczesnej kultury kategorie: narracji i Zagłady, określa status „głoski otwartej". Przeciwstawiając tę symboliczną otwartość zamknięciu, które w sposób niebezpieczny dla dyskusji o Zagładzie sygnuje głoska „z" (ponieważ oparcie się na tekstach „z" Zagłady zamknęłoby kanon na wszelkie głosy powstałe po roku 1945), zapraszamy Państwa do lektury pierwszego i współtworzenia kolejnych numerów międzynarodowego czasopisma naukowego „Narracje o Zagładzie".

Paweł Wolski

Noty o Autorach

Wojciech Browarny – dr hab., historyk literatury nowoczesnej, adiunkt w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, kierownik Pracowni Literatury Polskiej po 1989 roku i Śląskiej Pracowni Regionalistycznej. Autor książek: *Opowieści niedyskretne. Formy autorefleksyjne w prozie polskiej lat dziewięćdziesiątych* (2002), *Fikcja i wspólnota. Szkice o tożsamości w literaturze współczesnej* (2008) oraz *Tadeusz Różewicz i nowoczesna tożsamość* (2013); współredaktor tomów: *Przekraczanie granic. O twórczości Tadeusza Różewicza* (2007), *Herbert (nie)oswojony* (2008), *Białoszewski przed dziennikiem* (2010), *Po Miłoszu* (2011), *Rozkład jazdy. 20 lat literatury Dolnego Śląska po 1989 roku* (2012), *Opcja niemiecka. O problemach z tożsamością i historią w literaturze polskiej i niemieckiej po 1989 roku* (2014) oraz *Wałbrzych i literatura. Historia kultury literackiej i współczesność* (2014).

Sylwia Chutnik – doktorantka w Instytucie Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Pisarka, działaczka społeczna. Autorka powieści (m.in. *Kieszonkowego atlasu kobiet* nagrodzonego Paszportem POLITYKI 2008), sztuk teatralnych i felietonów. Zajmuje się historią kobiet i Warszawy oraz kontrkulturowymi ruchami kobiecymi.

Bartosz Dąbrowski – dr, literaturoznawca, adiunkt w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego. Autor książki *Szymanowski. Muzyka jako autobiografia* (2010) oraz rozpraw z zakresu postpamięci, muzyki i teorii *queer*. Publikował w: „Pamiętniku Literackim", „Muzyce", „Autobiografii", „Czasie Kultury", „Poznańskich Studiach Polonistycznych".

Elżbieta Dutka – dr hab., pracownik w Instytucie Nauk o Literaturze Polskiej im. I. Opackiego Uniwersytetu Śląskiego. Autorka książek: *Ukraina w twórczości Włodzimierza Odojewskiego i Włodzimierza Paźniewskiego* (2000), *Mnożenie siebie. O poezji Andrzeja Kuśniewicza* (2007), *Okolice nie tylko geograficzne. O twórczości Andrzeja Kuśniewicza* (2008), *Zapisywanie miejsca. Szkice o Śląsku w literaturze przełomu wieków XX i XXI* (2011), *Próby topograficzne. Miejsca i krajobrazy w literaturze polskiej XX i XXI wieku* (2014). Zajmuje się literaturą polską XX i XXI wieku, zwłaszcza prozą kresową, literaturą regionalną oraz dydaktyką literatury.

Piotr Fast – prof. zw. dr hab. Pracuje w Uniwersytecie Śląskim. Historyk literatury rosyjskiej, tłumacz, redaktor naczelny „Przeglądu Rusycystycznego" oraz serii wydawniczej „Studia o Przekładzie".

Michał Głowiński – prof. zw. dr hab., teoretyk literatury, znawca jej najnowszych dziejów, autor prozy wspomnieniowej (np. *Czarne sezony*, *Historia jednej topoli*, *Kładka nad czasem*), esejów oraz prac poświęconych językowi PRL (np. *Nowomowa po polsku*, *Peereliada*, *Mowa w stanie oblężenia*). Współautor *Słownika terminów literackich* (pierwsze wydanie: 1976), autor fundamentalnych prac krytycznoliterackich, takich jak: *Porządek, chaos, znaczenie*, *Powieść młodopolska*, *Gry powieściowe*, *Style odbioru*. Za *Rozmaitości interpretacyjne. Trzydzieści szkiców* (2014) otrzymał w 2015 roku Nagrodę im. Jana Długosza. Doktor *honoris causa* Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu im. A. Mickiewicza i Uniwersytetu Opolskiego.

Ewa Graczyk – dr hab., prof. UG, literaturoznawczyni, od 1983 roku pracuje w Uniwersytecie Gdańskim. Pomorska działaczka społeczna. Autorka książek: *Ćma. O Stanisławie Przybyszewskiej* (1994, zmodyfikowana wersja pracy doktorskiej), *O Gombrowiczu, Kunderze, Grassie i innych ważnych sprawach. Eseje* (1994), *Przed wybuchem wstrząsnąć. O twórczości Gombrowicza w okresie międzywojennym* (2004, książka habilitacyjna), *Od Żmichowskiej do Masłowskiej. O pisarstwie w nadwiślańskim kraju* (2013). Współredaktorka kilku monografii zbiorowych, m.in. tomu *Siostry i ich Kopciuszek* (2002) oraz *Białe maski/szare twarze. Performatywność w perspektywie postzależnościowej* (2015).

Gaweł Janik – magistrant filologii polskiej na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Zainteresowania naukowe: kultura popularna, współczesne reprezentacje Zagłady oraz kwestia żydowska w literaturze najnowszej.

Anita Jarzyna – dr, badaczka literatury. Autorka książki *„Pójście za Norwidem" (w polskiej poezji współczesnej)* (2013), współredaktorka i redaktorka kilku numerów tematycznych czasopism („Poznańskie Studia Polonistyczne", „Polonistyka", „Tekstualia") oraz tomów zbiorowych (w tym: T. Nowak: *Spowiedź wyobraźni (szkice i rozmowy)*. Zebrała oraz wstępem i notą opatrzyła A. Jarzyna. Kraków 2014). Publikowała m.in. w: „Przestrzeniach Teorii", „Poznańskich Studiach Polonistycznych", „Colloquia Litteraria", monografiach zbiorowych. Autorka rozprawy „Imaginauci. Pismo wyobraźni w poezji Bolesława Leśmiana, Józefa Czechowicza, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Tadeusza Nowaka" (2013, w przygotowaniu do druku). Stypendystka m.in.: Funduszu im. Rodziny Kulczyków, Ministerstwa Nauki, Funduszu im. Profesora Władysława Kuraszkiewicza; wyróżniona Medalem Młodej Sztuki w dziedzinie: literatura (2015). Obecnie w ramach programu FUGA, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, na Uniwersytecie Łódzkim realizuje projekt „Post-koiné. Zwierzęta i poeci (studia wybranych przykładów w literaturze polskiej)" (DEC-2014/12/S/HS/00182).

Sylwia Karolak – dr, literaturoznawczyni, adiunkt w Zakładzie Antropologii Literatury Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Ostatnio zajmuje się obecnością wątków postpamięciowych w literaturze polskiej, a także kreślonymi ręką kobiet utworami

dotyczącymi II wojny światowej. Autorka książki *Doświadczenie Zagłady w literaturze polskiej 1947–1991. Kanon, który nie powstał* (2014).

Marian Kisiel – prof. zw. dr hab., pracuje w Uniwersytecie Śląskim, członek Komitetu Nauk o Literaturze PAN. Krytyk i historyk literatury. Zajmują go takie tematy, jak: historia literatury jako nauka o literaturze, kultura literacka jako wyzwanie rzucone socjologii lektury, krytyka literacka jako wyznanie autobiograficzne, literatura emigracyjna jako splot programów i postaw ideowych, poezja jako doświadczenie. Opublikował kilkanaście książek, m.in. *Świadectwa, znaki* (1998), *Od Różewicza* (1999), *Zmiana* (1999, 2014), *Pamięć, biografia, słowo* (2000), *Pokolenia i przełomy* (2004), *Przypisy do współczesności* (2006), *Ananke i Polska* (2010), *Critica varia* (2013), *Ruiny istnienia* (2013), *Między wierszami* (2015).

Agnieszka Kłos – dwukrotna stypendystka Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w dziedzinach: literatura i teatr. Jest krytykiem sztuki, fotografem, od 2012 roku członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Krytyków Sztuki (AICA). Regularnie publikuje teksty krytyczne i literackie w magazynach artystycznych i literackich. Jej opowiadania zostały przetłumaczone na języki: angielski, niemiecki, serbski, bułgarski. Autorka książek: *Całkowity koszt wszystkiego* (2007), *Gry w Birkenau* (2015). Obecnie wykładowca na Akademii Sztuk Pięknych im. E. Gepperta we Wrocławiu. Pisze doktorat pod opieką promotorską prof. Krzysztofa Ruchniewicza i prof. Ewy Domańskiej.

Bartłomiej Krupa – dr, historyk i literaturoznawca, absolwent Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, adiunkt w Instytucie Badań Literackich PAN. Autor publikacji *Wspomnienia obozowe jako specyficzna odmiana pisarstwa historycznego* (2006) oraz wyróżnionej w konkursie Narodowego Centrum Kultury książki *Opowiedzieć Zagładę. Polska proza i historiografia wobec Holocaustu (1987–2003)* (2013). Stypendysta Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (2008) oraz Narodowego Centrum Nauki (2012–2015). Publikował m.in. w: „Kresach", „Kulturze Współczesnej", „Kwartalniku Historii Żydów", „Zagładzie Żydów".

Piotr Krupiński – dr, historyk literatury, krytyk literacki, adiunkt w Instytucie Polonistyki i Kulturoznawstwa Uniwersytetu Szczecińskiego. Członek Laboratorium Animal Studies – Trzecia Kultura. Autor monografii *Ciało, historia, kultura. Pisarstwo Mariana Pankowskiego i Leo Lipskiego wobec tabu* (2011), redaktor tomów: *(Inne) zwierzęta mają głos* (2011), *Niepokoje. Twórczość Tadeusza Różewicza wobec Zagłady* (2014). Od 2003 do 2012 roku redaktor czasopisma „Pogranicza. Szczeciński Dwumiesięcznik Kulturalny".

Katarzyna Kuczyńska-Koschany – dr hab., prof. UAM, polonistka, komparatystka, eseistka, prozaik. Zajmuje ją przede wszystkim: poezja i jej interpretacja, recepcja poetów niemieckiego i francuskiego kręgu językowego w Polsce, kultura Żydów polskich i niemieckich, Zagłada Żydów w Europie, relacje intersemiotyczne w poezji i plastyce. Autorka książek: *Rilke poetów polskich* (2004; w przygotowaniu do druku wydanie drugie), *Rycerz i Śmierć. O „Elegiach duinejskich" Rainera Marii Rilkego* (2010), *Interlinie w ciemności. Jednak interpretacja* (2012), *„Wsje poety Żydy". Antytotalitarne gesty poetyc-*

kie i kreacyjne wobec Zagłady oraz innych doświadczeń granicznych (2013), tomu prozy *Zielony promień* (2006), współautorka podręcznika dla maturzystów *Staropolskie korzenie współczesności* (2004). Współpracuje z czasopismami: „Polonistyka. Innowacje" i „Zeszyty Literackie", należy do Rady Programowej czasopisma „Miasteczko Poznań". Od 2015 roku uczestniczy w pracach Zespołu Badań nad Literaturą Zagłady IBL PAN. Opiekunka Koła Naukowego Miłośników Kultury i Literatury Żydowskiej „Dabru emet", działającego na polonistyce poznańskiej. Członkini Pracowni Badań nad Tradycją Europejską Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza. W przygotowaniu do druku tom prozy poetyckiej *Kog(g)a* oraz zbiór szkiców edukacyjnych *Skąd się bierze lekcja polskiego? Scenariusze, lektury, interpretacje*. Pisze książki: *Oko intersemiotyczne. Eseje* oraz *Nic nie zdarza się za sprawą piękna. Polskie czytania Rimbauda*.

Krzysztof Lichtblau – doktorant w Instytucie Polonistyki i Kulturoznawstwa Uniwersytetu Szczecińskiego. Krytyk literacki i komiksowy. Sekretarz redakcji kwartalnika literacko-kulturalnego „eleWator". Publikował m.in. w: „Pograniczach. Szczecińskim Dwumiesięczniku Kulturalnym", „Midraszu", „Zeszytach Komiksowych", „Odrze" i „Tyglu Kultury". Wiceprezes Fundacji Literatury imienia Henryka Berezy.

Katarzyna Mąka-Malatyńska – dr hab., adiunkt w Katedrze Filmu, Telewizji i Nowych Mediów, wykładowca Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. L. Schillera w Łodzi. Interesuje się filmem dokumentalnym, analizą i historią filmu. Wykłada film dokumentalny oraz analizę dzieła filmowego. Autorka artykułów publikowanych w „Images" i „Kwartalniku Filmowym" oraz książek: *Krall i filmowcy* (2006), *Europa Europa* (2007; *Holland's „Europa Europa"*, 2007), *Ludzie polskiego kina: Agnieszka Holland* (2009), *Widok z tej strony. Przedstawienia Holocaustu w polskim kinie* (2012); współredaktorka tomów: *Zobaczyć siebie. Polski film dokumentalny przełomu wieków* (2011) i *Pogranicza dokumentu* (2012), oraz monograficznych numerów czasopisma „Images" poświęconych problematyce Zagłady.

Kinga Piotrowiak-Junkiert – dr, absolwentka filologii polskiej (2006) i filologii węgierskiej (2011) na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza oraz Międzyuczelnianych Indywidualnych Studiach Humanistycznych „Akademia Artes Liberales". Autorka monografii *Świadomość zwrócona przeciwko sobie samej. Imre Kertész wobec Zagłady* (2014), współautorka książki *Dyskurs postkolonialny we współczesnej literaturze i kulturze Europy Środkowo-Wschodniej. Polska, Ukraina, Węgry, Słowacja* (2015). Zajmuje się literaturą węgierską wobec Zagłady. Tłumaczyła teksty m.in.: Á. Heller, L. Földényiego, P. Esterházyego, M. Kornisa, K. Faragó, M. Györffyego, Z. Halasiego. Współautorka przekładu albumu *Gdzie jest brat twój? Imre Ámos i XX wiek* (2014). W 2016 roku ukaże się w jej tłumaczeniu tom dzienników I. Kertésza *Ostatnia gospoda* oraz *Droga do pustego nieba* Z. Halasiego. Publikowała w pismach literackich i tomach zbiorowych.

David G. Roskies – profesor literatury żydowskiej w Żydowskim Seminarium Teologicznym w Nowym Jorku, autor rozpraw na temat kultury Żydów w Europie Wschodniej (m.in. *Night Words. A Midrash on the Holocaust*, 1971), literatury jidysz (*The Dybbuk and Other Writings by S. Ansky*, 1992; *A Bridge of Longing. A Lost Art Of Yiddish Storytelling*,

1995) oraz literatury Zagłady. Temu ostatniemu tematowi poświęcił w dużej mierze dwie publikacje: *Against the Apocalypse. Responses to Catastrophe in Modern Jewish Culture* (1984) i *The Literature of Destruction. Jewish Responses to Catastrophe* (1989), w całości zaś książkę najnowszą: *Holocaust Literature. A History and Guide* (2012).

Magdalena Sacha – dr nauk humanistycznych z zakresu literaturoznawstwa (2004), absolwentka filologii polskiej i germańskiej na Wydziale Filologiczno-Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego, pracownik Katedry Kulturoznawstwa UG. W latach 2001–2009 dyrektor polsko-niemieckiego Muzeum Regionalnego w Krokowej. Opublikowała m.in.: *Topos Mazur jako raju utraconego w literaturze niemieckiej Prus Wschodnich* (2001) oraz *„Gdyście w obóz przybyć już raczyli...". Obraz kultury lagrowej w świadectwach więźniów Buchenwaldu 1937–1945* (2014).

Marta Tomczok – dr hab., adiunkt w Instytucie Nauk o Literaturze Polskiej im. I. Opackiego Uniwersytetu Śląskiego. Autorka m.in. książki *Metonimie Zagłady. O polskiej prozie lat 1987–2012* (2013). Interesują ją badania nad Zagładą, przeszłością, pamięcią, popkulturą, narracjami i retoryką. Zajmuje się historią literatury powojennej.

Paweł Wolski – dr, pracownik Uniwersytetu Szczecińskiego, autor rozprawy *Tadeusz Borowski – Primo Levi. Prze-pisywanie literatury Holocaustu* (2013). Zajmuje się literaturą Zagłady jako konwencją formującą się na podstawie specyficznej topiki i silnie wpływającą na powojenne dyskursy humanistyczne. Wynikiem tych zainteresowań są artykuły dotyczące cielesności doświadczenia obozowego na przykładzie narracji sportowych, ekonomii jako najważniejszego dyskursu współczesności w debatach wokół wyrażalności Holokaustu, kategorii autentyczności w dyskusjach nad stosownością przedstawień Zagłady itp., opublikowane w czasopismach takich jak: „Teksty Drugie", „Przegląd Humanistyczny", „PMLA" i innych. Współpracuje z Centro Internazionale di Studi Primo Levi w Turynie. W latach 2012–2013 Fulbright Visiting Professor na Brandeis University (USA). Jest kierownikiem Szkoły Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców US i współredaktorem czasopisma naukowego „Autobiografia. Literatura. Kultura. Media".

Małgorzata Wójcik-Dudek – dr, adiunkt w Katedrze Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego oraz nauczyciel języka polskiego w liceum ogólnokształcącym. Autorka książki *(Prze)Trwać w okolicach mitu. Funkcje mityzacji w poezji Tadeusza Nowaka* (2007) i redaktorka publikacji dotyczących literatury dla dzieci i młodzieży. Jej zainteresowania badawcze związane są z zagadnieniami postpamięci, a w szczególności z reprezentacjami Holokaustu w literaturze dziecięcej i młodzieżowej.

Monika Żółkoś – dr, adiunkt w Katedrze Teorii Literatury i Krytyki Artystycznej Uniwersytetu Gdańskiego. Stypendystka Fundacji na rzecz Nauki Polskiej w latach 2002–2004. Autorka książki *Ciało mówiące. „Iwona, księżniczka Burgunda" Witolda Gombrowicza* (2002); jako krytyczka teatralna współpracuje z „Opcjami", „Didaskaliami" i „Teatrem".

Redaktor: Agnieszka Plutecka

Projektant okładki: Anna Krasnodębska-Okręglicka

Redaktor techniczny: Małgorzata Pleśniar

Korektor: Marzena Marczyk

Łamanie: Bogusław Chruściński

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 2450-4424

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 250 + 50 egz. Ark. druk. 22,0.
Ark. wyd. 28,5. Papier offset. kl. III, 90 g
Cena 34 zł (+ VAT)

Druk i oprawa:
EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna,
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek